

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

в загальноосвітній школі

ІНСТИТУТ
ПЕДАГОГІКИ
АПН
УКРАЇНИ

НАУКОВО-
МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

9 / 2006

Якість освіти і перспективні педагогічні технології

Н. Волошина,

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент АПН України,

заслужений діяч науки і техніки

Почався новий навчальний рік, про який Ви, дорогі колеги, думали навіть під час відпустки. З чим прийти до дітей? Як розпочати перший урок? З яким багажем прийшли учні до школи? Чи прочитали щось з рекомендованої літератури, а чи телебачення та інші засоби масової інформації затьмарили красу і привабливість друкованого слова? У нашому часописі ми намагалися дати чимало практичного матеріалу, аби хоч трохи допомогти Вам у проведенні уроків та позакласних заходів.

Сьогодні йдеться про формування нового, інформаційного суспільства, де важливу роль відіграватимуть здібності, ідеї, талант кожної людини. Україна має ввібрати все краще, що накопичено в світі в царині освіти, і зберегти свої надбання. Шлях до вдосконалення системи освіти вбирає в себе й літературну освіту. Однак це не означає, що літературна освіта має бути переважана іменами, творами, розповідями про письменницькі угруповання, теоретичними поняттями тощо.

Учень має знати **знакові** імена і твори рідної і зарубіжної літератури. Їх повинно бути стільки, аби учень зміг опанувати кількість навчального матеріалу. Як свідчить практика, калейдоскоп у цьому випадку не лише неприйнятний, а й шкідливий. Літературна освіта в Україні має свою історію. Життя ставило все на свої місця. Відкидало непотріб і залишало золоте зерно правди слова.

Учитель літератури має розвивати здібності кожної дитини. Адже, ставши дорослою людиною, вона знайде собі улюблену працю, а слово учителя-філолога — це той дух, який її підтримуватиме усе життя, не зважаючи на професійну діяльність, якою вона займатиметься. Прицеплена в школі любов до художнього читання і до читання взагалі — це той фундамент, на якому зростає допитливість, зацікавленість ідеями, новими технологіями, прагнення бути на рівні часу, уміння самостійно вчитися далі, оволодівати новою інформацією, знаннями, використовуючи їх у повсякденному житті. Отже, на перший план сьогодні висувається **якість освіти**.

Якісна освіта розглядається нині як один з чинників високої якості життя. Соціально-економічне і культурне зростання держави буде тоді, коли у нас буде якісна освіта. Старше покоління учителів може пригадати вивчення якості знань, що проходилося Міністерством освіти та Інститутом педагогіки, однак якість освіти — поняття ширше, куди якість знань входить як окремий складник. Якість літературної освіти як окремий складник загальної якості освіти — це і рівень знань, і вміння застосовувати їх на практиці, й вихованість засобами мистецтва слова, моральне становлення особистості під впливом художньої літератури, національна гідність і гордість, повага до інших народів; вироблення вмінь розв'язувати життєві проблеми. „Учителю, не виховай раба“, — так рздив відомий український методист Б. І. Степанішин. Засобами художнього слова маємо виховати **сильний, вольовий** характер — особистість, яка може **достойно жити й працювати** в демократич-

ному суспільстві, **якій чуже почуття меншовартості, особистість з високими патріотичними почуттями**, яка ніколи не зрадить національні інтереси держави і зможе представляти її на різних рівнях. Ще у свій час Іван Багряний робив ставку на молодь. Він вірив, що молодь буде будувати нову державу — Україну. Через українську і зарубіжну художню літературу учитель залучає молодь до здобутків духовної культури людства, розвиває гуманітарне мислення, формує духовно-ціннісні орієнтації та естетичні потреби особистості, уміння вести діалог з представниками інших культур.

Нашій молоді притаманні зростання самосвідомості, свідоме прагнення до досягнення поставленої мети. Нові соціальні умови, нова позиція молоді змушує її задуматися над значенням навчання, його важливістю й корисністю для майбутнього.

Вивчаючи мистецтво слова, учитель має звернути особливу увагу на індивідуальний підхід до учнів, самоорганізацію їх у навчанні, проблемність на уроках літератури, психологічну комфортність, самостійність у характеристиці літературних явищ. Щодо психологічної комфортності, то О. Леонтьєв, наприклад, стверджує, що особливе значення має створення на уроці **позитивного мікроклімату**, психологічного фону, який сприяє взаєморозумінню учителя й учнів, їхній співпраці, стимулює розвиток духовного потенціалу особистості.

Зупинимось на перспективних педагогічних технологіях у шкільній освіті. За останнє десятиріччя технологізації освітніх системи приділяється особлива увага. Педагогічна технологія — це частина педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання і проектує педагогічні процеси (Г. К. Селевко). Поняття „педагогічні технології“ за своїм змістом ширше, ніж „технології навчання“. Їх ще називають „освітніми технологіями“. Однак це поняття вживається тоді, коли йдеться про загальну стратегію розвитку освітнього простору (І. А. Зюзюк, О. М. Пехота). Педагогічна технологія — це шлях реалізації освітніх технологій у процесі навчання. Близький до цього поняття і термін „технологія навчання“, однак він відображає форми і методи засвоєння літературного матеріалу. Поруч з цим новим поняттям вживається і термін „методика навчання“. **Методика навчання** — це система науково обґрунтованих методів, правил і прийомів навчання конкретного предмета, а **технологія навчання** — це систематична і послідовна реалізація на практиці раніше спроектованого процесу навчання, система способів і засобів досягнення цілей під час управління процесом навчання з діагностикою поточних і кінцевих результатів (С. П. Бондар). Технологія не заперечує теорію і методику навчання, а ґрунтується на них. На відміну від методики технологія акцентує увагу на процесі створення, а не лише на застосуванні окремих методів і прийомів. Вона дозволяє розглядати процес навчання в системі, яка об'єднує колективний та індивідуальний пошук, відображає процесуальний характер навчання, а методика дає конкретні рекомендації.

Отже, як стверджують дидактики, педагогічна технологія — це інтегративна модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними цілями, спроектованими на досягнення мети, діагностикою поточних і кінцевих результатів. Педагогічні технології — це попереднє проектування процесу навчання. На відміну від методичних розробок, орієнтованих на вчителя, педагогічні технології орієнтовані на учнів, спрямовані на засвоєння знань у процесі активної розумової діяльності.

Будь-яка технологія, застосована під час вивчення літератури, передбачає послідовність і взаємозв'язок етапів:

1. Визначення основної мети і чіткої системи цілей, що формулюються через передбачуваний результат.

Тема: Вивчення лірики Дмитра Павличка, Івана Драча, Бориса Олійника з метою патріотичного, морального й естетичного виховання школярів.

2. Конструювання, проектування навчального циклу, яке передбачає:

а) діагностику рівнів умінь учнів сприймати лірику громадянську, філософську, інтимну;

б) поділ навчального матеріалу на окремі навчальні змістові одиниці (модулі, блоки, елементи);

в) визначення бажаних результатів (обсяг знань, умінь і навичок). Виразне читання, уміння аналізувати поезію, виділяти головне, формулювати тему, визначити ідею твору; з'ясувати роль зображувально-виразних засобів;

г) визначення рівня підготовленості учнів до сприймання означеної теми (що учні вже знають про поезію Д. Павличка, І. Драча, Б. Олійника);

д) обґрунтування та вибір методів, форм та засобів навчання. Реферати учнів, складання кіносценаріїв, підготовка літературно-музичних композицій, конкурс на кращого читця поетичних творів;

е) проектування критеріїв оцінювання результатів (поточних, проміжних, підсумкових).

• Дмитро Павличко, Іван Драч, Борис Олійник — поети-шістдесятники. Спільне й відмінне у їхніх біографіях.

- Твори поетів про Україну, рідну мову.
- Поетичне відтворення любові до матері.
- Філософські роздуми про добро і зло.
- Пісенна творчість поетів.

3. Реалізація запланованих завдань.

Учні повинні розуміти мету і завдання, поставлені вчителем, усвідомлювати критерії оцінювання своїх здобутків і відповідно до цього засвоювати навчальний матеріал.

4. Аналіз результатів навчальної діяльності учнів.

Учитель аналізує навчальні здобутки учнів: відзначає позитивне у розумінні і засвоєнні літературного матеріалу, з'ясовує для себе, як учні пройнялися поезією, які уміння і навички виробили, а також вказує на прорахунки, які вплинули на якість знань, умінь застосовувати їх на практиці.

5. Останній етап — це повторення за цією ж схемою, без змін, можна з певною корекцією, на іншому матеріалі.

Проектуючи педагогічні технології, учитель розробляє оптимальні дидактичні умови, які мають забезпечити розвиток творчого мислення учнів, ефективність навчання на основі поєднання відомих та інноваційних підходів.

Будь-яка педагогічна технологія являє собою складну педагогічну систему. За радянського часу учнями Ш. Амонашвілі, В. Давидовим, Л. Занковим, Д. Ельконіним були розроблені продуктивні педагогічні

технології. Учителі-практики Є. Ільїн, В. Шаталов, С. Лисенкова, М. Щетінін розробляли авторські педагогічні технології. Зараз ми маємо змогу ознайомитися із зарубіжним досвідом навчання і виховання. Це вальдорфська педагогіка, педагогіка М. Монтессорі і С. Френе, школа завтрашнього дня Д. Ховарда. Отже, світовим педагогічним досвідом накопичено багатий матеріал. Однак не для сліпого наслідування, а для творчого застосування. У цьому досвіді учителі побачать і те, що вони теж роблять, але ніде про це не пишуть.

Відтак, якщо педагогічна технологія є складною педагогічною системою, то вона мусить бути поділена на типи.

У педагогічній літературі існують різні підходи до класифікації педагогічних технологій (В. В. Гусев, Г. Ю. Ксензова, В. П. Беспалько). Найприйнятніший для вчителя варіант класифікації, на нашу думку, запропонував В. П. Беспалько. Він називає педагогічні технології системами. В основу своєї класифікації дослідник поклав організацію управління пізнавальною діяльністю. Це такі види технологій:

- 1) класичне лекційне навчання;
- 2) навчання з допомогою аудіовізуальних технічних засобів;
- 3) система „консультант“;
- 4) навчання з допомогою навчальної книги (самостійна робота);
- 5) система „малих груп“ (диференційоване навчання);
- 6) комп'ютерне навчання;
- 7) система „репетитор“ — індивідуальне навчання;
- 8) програмоване навчання — за складеною раніше програмою.

Ці системи можуть поєднуватися в різних варіантах.

Гадаю, що вчителі вже давно використовують у своїй практиці такі педагогічні технології. Педагогічні технології класифікують ще за характером цілеспрямованості педагогічного процесу, за характером стосунків між учителем і учнями, за змістом педагогічного процесу, управління навчальним процесом, за способом оцінювання навчальних досягнень учнів. Детальніше про це — у наступній статті.

Література

1. Бондар В. І. Теорія і технологія управління процесом навчання в школі. — К., 2000.
2. Бондар С. П., Момот Л. Л. та ін. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті. — Рівне, 2003.
3. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. — М., 1989.
4. Леонтьев А. А. Педагогика здравого смысла. Концепция современной образовательной школы // „Школа 2000“ Выпуск 1. Концепция и программы непрерывных курсов для общеобразовательной школы // Под науч. ред. А. А. Леонтьева. — М., 1977.
5. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі. — К., 1995.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. — М., 1998.
7. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. — К., 2000.
8. Наукові основи методики літератури. За ред. Н. Й. Волюшиної. — К., 2002.
9. Франко І. Педагогічні статті та висловлювання. — К., 1960.
10. Франко І. Література і мистецтво. Літературно-критичні праці // Збір. тв. у 50 т. — К., 1980. — Т. 28.